

О. Яніна

здобувач кафедри міжнародних відносин
Інституту соціальних наук

Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова,
к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна,
тел.: (380482) 633259, cis_asc@paco.net

**ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ ЩОДО НЕЗАЛЕЖНОЇ
УКРАЇНИ**

Стаття присвячена проблемі впливу внутрішніх чинників на еволюцію відносин України та Польщі. Зокрема, у статті проведено аналіз економічного та політичного факторів розвитку двох країн, виявлені основні проблеми й здобутки східної політики Польщі.

Ключові слова: польсько-українські відносини, внутрішні чинники, зовнішня політика.

Аналізуючи вплив внутрішніх чинників на розвиток українсько-польських стосунків, можна зазначити, що ця тема залишається вкрай актуальною і в науковому, і в політичному сенсах. Індустріально розвинуті країни Центральної та Східної Європи здійснюють перехід до ринкової економіки більш плавно, ніж пострадянські держави, використовуючи історичні прецеденти промислового розвитку країн Заходу, хоча більш стислі строки проведення перетворень та необхідність подолання опору верств, заінтересованих у збереженні старих порядків, свідчать про те, що навіть ці «оксамитові» революції не проходили без антагонізмів, коливань, спроб повернення назад. Отже, вивчення східноєвропейського досвіду є надзвичайно актуальним для сучасної України.

Тема даного дослідження досить добре розроблена в польській політичній науці, але більшість польських праць ще не введена в науковий обіг України. В поданій статті використані праці відомих польських політологів А. Тухольської та Р. Стемпловскі, присвячені саме зв'язку внутрішніх та зовнішніх чинників взаємовідносин Польщі та України.

Метою статті є аналіз еволюції відносин політики Польщі щодо незалежної України з акцентом на виявленні найбільш важливих внутрішніх чинників, що впливали на зміни в польській зовнішньополітичній стратегії.

Англієць Пол Раймент, який вивчає ринкові реформи в Східній Європі, звернув увагу на надзвичайно важливу роль, що відігравали в процесі реформування державні структури. Успіх реформ, за його висновками, прямо залежить від кваліфікації керівництва країни [1, с. 60]. Нинішня ситуація потребує політичного керівництва найвищого ґатунку, до того ж воно повинне мати серйозну програму і втілювати її, спираючись на населення, що можливе тільки при забезпеченні свободи слова. Україна не даремно піддається критиці в цій галузі; можна навіть сказати, що ніяка

критика не буде надмірною. Польща ж свідомо взяла на себе роль лідера в радикальних перетвореннях та «тягача» для інших країн регіону. Її розвиток протягом 90-х рр. XX ст. став своєрідним еталоном руху до демократії західного зразку.

Політичні реформи другої половини 90-х рр. як в галузі зовнішньої, так і внутрішньої політики, здається, доводять цю тезу. Своєрідним вододілом в процесі політичної трансформації став квітень 1997 р., коли Національні збори прийняли нову конституцію — Конституцію 3 РП. Роль Сейму було обмежено, зокрема його вплив на склад уряду. Було обмежено владу президента, що втратив загальне керівництво зовнішньою політикою, безпекою; дещо втратив можливість через вето керувати процесом прийняття нових законів. Таким чином, головним інститутом виконавчої влади стала Рада міністрів, а система влади в Польщі перетворилась на парламентсько-урядову.

Третій етап почався у 2005 р., коли у Польщі пройшли парламентські вибори. Вперше в Польщі склалась унікальна ситуація, коли праві партії були змушені конкурувати одна з одною, що призвело до перебільшення суперечок між ними в ході самої кампанії. Перемогу одержала партія «Право і справедливість» (27 %), яка провела дуже успішну рекламну кампанію, зробивши наголос на традиційних цінностях, на релігійних, національних та історичних коренях, протиставляючи їх ідеям євроінтеграції [2]. Отже, ПіС просто зіграла на страхах своїх співвітчизників перед майбутнім, модернізацією, новими умовами життя в об'єднаній Європі. Уряд сформувала коаліція «Право і справедливість», «Самооборона Республіки Польща» Анджея Леппера (11,4 %), католицька «Ліга польських родин». Громадянська Платформа отримала 24 % голосів і перейшла в опозицію. 23 жовтня 2005 року перемогу на президентських виборах отримав Лех Качиньський (54 %). Дональд Туск отримав 46 % голосів, що було досить добрим результатом [3].

У листопаді 2007 р. прем'єр-міністр Ярослав Качиньський оголосив чистку державної адміністрації. Це спричинило політичну кризу, дострокові парламентські вибори, на яких перемогла «Громадянська платформа» (ГП). У коаліційний уряд увійшли ГП та Польська селянська партія Вальдемара Павляка, відомого своїм професіоналізмом та поміркованістю. Новим прем'єром став Д. Туск, віце-прем'єром та міністром економіки — В. Павляк, міністром закордонних справ — Радослав Сікорський (цій кандидатурі більш усього опирався президент Л. Качиньський) [3]. Новий уряд зробив кілька спроб виправити помилки попередників, але щораз наражався на безкомпромісний опір президента. Протистояння «президент — прем'єр» на роки визначило забарвлення політичного життя Польщі. Головною тенденцією політичного розвитку за період після 2004 року став поступовий відхід від традиційної схеми протистояння лівих та правих. Можна висловити припущення, що епоха посткомунізму в Польщі завершилась, коли їй на зміну прийшло протистояння помірковано правих та ультраправих (ГП проти ПіС).

Попри деякі невирішені питання очевидними є надбання польського суспільства на шляху до демократії. Порівняно з Польщею в Україні си-

туація була зовсім іншою. За 90-ті роки не було завершено найнеобхідніших політичних реформ, як-то розділ влад (розподіл обов'язків уряду, президента та парламенту), реструктуризація та укріплення апарату уряду, створення структур самоуправління на місцях, створення функціонуючої багатопартійної системи. Порівняльний аналіз розвитку внутрішньої ситуації в Польщі та Україні призводить до висновку, що Україна втратила кілька найважливіших років, за які країни Центральної Східної Європи зробили рішучий крок до модернізації. Тому український варіант розвитку не даремно названо «трансформацією», а не «модернізацією», бо ця дефініція є більш нейтральною.

В економічній сфері перед Україною стоять набагато серйозніші завдання, ніж перед Польщею. Українцям довелося не тільки оновлювати економіку, а й водночас створювати політичні й економічні інститути незалежної держави. Перебіг економічних реформ, які й досі наштотвхуються на впертий опір політиків і бюрократів, значно відстає від перебігу реформ у Польщі. Народне господарство вже не те, яким воно було за радянських часів, проте воно все ще не ґрунтується на ринкових засадах.

Польські економісти кажуть, що найвагомішими чинниками в відносинах Польщі і України є прикордонна торгівля і трудова міграція. Так званий «Східний мур» — прикордонні з Україною і Білоруссю воєводства — слабо розвинуті економічно, там немає сучасних технологій. Підприємці, які працюють у східних воєводствах, виживають, головно, за рахунок торгівлі з Україною. На малих польських підприємствах усвідомлюють, що буде дуже важко виходити на західні ринки: знадобиться набагато більше капіталовкладень і підвищення якості продукції. Тому запровадження віз з 1 жовтня 2003 року непокоїло польських економістів. І польські, і українські дрібні підприємці вважали, що потреба отримувати навіть безкоштовні візи ускладнить контакти між ними. Експерти в Варшаві вважали, проте, що з плином часу візовий режим не буде вже так негативно впливати на стан торгівлі, бо підприємці, які витримають труднощі початкового періоду, отримають довгострокові візи [4].

Головною перешкодою в розвитку українсько-польських стосунків є величезна якісна диспропорція між економіками обох країн. Польща зразку 2008 р. — член НАТО, член ЄС. ВВП Польщі — 3 млрд дол.; 880 на душу населення. Україна — не член ні НАТО, ні ЄС. ВВП — 2 млрд дол.; 70 на душу населення [5, с. 134].

У Польщі домінує погляд, що Україна — дуже ризикований, але потенційно привабливий ринок. Проте більшість польських підприємств недостатньо міцні, щоб ризикнути і вийти на цей ринок. Небезпека полягає в тому, що до часів, доки польські фірми зміцняться або коли Україна знизить ступінь ризику, сильніші західні фірми залишать позаду польські підприємства. Іншою проблемою стала інфраструктура з обмеженою пропусковою спроможністю. Є лише чотири прикордонних контрольно-пропускних пункти для легкових і вантажних машин і шість — для залізничних составів. Це неабияка перешкода в економічних взаємовідносинах, і її не можна подолати без залучення значних коштів. Проте, якщо Укра-

їна хоче увійти до ЄС, а Польща — надати їй реальну допомогу в цьому, доведеться шукати засобів нормалізувати становище [6, с. 41].

Третьою перешкодою в торгівлі є брак механізму платежів. Українська валюта неконвертована. На всіх зустрічах, що відбувалися на протязі 1990-х років, високопоставлені державні діячі України та Польщі визнавали необхідність створення спільного банку з метою ефективного здійснення торговельних операцій. Такий банк надав би можливість усунути посередників у процесі оплати рахунків, а також скоротити терміни платежів і витрати. Заснування в Луцьку польського Люблінського депозитно-кредитного банку — крок у потрібному напрямку.

В українсько-польській торгівлі велику роль усе ще відігравав бартер, але товарообіг поступово зростає: наприклад, якщо проаналізувати товарообіг між Україною й Польщею за 1992 р., то він складає лише 275,4 млн дол., причому імпорт в Україну з Польщі значно превалює над імпортом в Польщу з України. В 1995 р. товарообіг склав 874 млн дол., хоча негативна тенденція в диспропорції експорту і імпорту збереглася [6, с. 89]. У 2009 році економічний обмін з Україною склав близько 10 млрд дол. на рік [7].

Польща є найбільшим торговельним партнером України серед країн Центральної та Східної Європи. В цілому в Європі вона займає друге місце за експортом (після Італії) та за імпортом (після Німеччини). Протягом 1999–2008 років експорт українських товарів та послуг до Польщі зріс у 7 разів (до 2490 млн дол.), імпорт — більш ніж у 16 разів, до 4508 млн дол. Зовнішньоторговельний обіг торгівлі товарами між Україною та Польщею за січень-лютий 2009 року склав 391 млн дол. В порівнянні з аналогічним періодом минулого року спостерігається деяке зниження показників, що, однак, пояснюється впливом світової фінансової кризи. Україна експортує до Польщі в основному товари з низьким вмістом доданої вартості: неблагородні метали, мінеральні продукти та продукцію хімічної промисловості. У структурі імпорту з Республіки Польща до України традиційно домінує продукція з високим вмістом доданої вартості, зокрема транспортні засоби, машини та устаткування, а також продукція хімічної та легкої промисловості. Станом на 1 січня 2009 року капітал інвесторів з Польщі в українських підприємствах склав 694,7 млн дол. та посів 11 місце серед країн світу. Приріст польських інвестицій за 12 місяців 2008 року становив 22,6 млн дол.

Близько 46 % інвестицій спрямовано до фінансового сектору, 27,5 % — у промисловість, переважно в обробну, 7,2 % — в операції з нерухомим майном, а 5,9 % — в оптову та роздрібну торгівлю. Протягом 2008 року польські підприємства продовжували інвестувати переважно в економіку західних областей та м. Києва. Загалом більш ніж половина польських інвестицій надійшла до західних областей — Волинської (28,3 %), Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, що свідчить про деяку пасивність в економічній співпраці з Польщею східних і центральних областей [8].

Розглядаючи економічний аспект українсько-польських стосунків, ми не можемо залишити без уваги ті можливості, які надає обом країнам

проект побудови нафтопроводу «Одеса — Броди». Україна завдяки своєму вигідному розташуванню стала одним із зручних транзитних маршрутів у паливно-енергетичному та сировинному забезпеченні Європи. Відкриті нафтогазові родовища Каспію приваблюють країни Заходу, включно зі США, які зацікавлені в надійних джерелах поставки нафти та газу. Проте діючі нафтогазові трубопровідні мережі роблять Україну залежною від російських енергоносіїв. Створення Євразійського нафтотранспортного коридору (ЄАНТК), з використанням нафтопроводу «Одеса — Броди» та нафтового терміналу «Південний», могло б відіграти головну роль в зміні ситуації.

19 серпня 2001 р. було завершено п'ятирічне будівництво 674-кілометрового нафтопроводу «Одеса — Броди» діаметром 1020 мм, а 19 грудня 2001 року відкрито морський нафтовий термінал «Південний» (збудовано резервуарний парк загальним об'ємом 200 000 м³). «Південний», розташований у 35 км на схід від Одеси, здатний приймати танкери дедевейтом до 100 тис. тонн з річним обсягом перевалювання сирої нафти 9 млн тонн на рік. Після підписання 26 листопада 2003 року Угоди між Євросоюзом, Україною та Польщею (про підтримку продовження українського нафтопроводу «Одеса — Броди» до Плоцька та створення Євроазіатського нафтотранспортного коридору для постачання каспійської нафти в Європу) Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща щодо використання потужностей системи транспортування вуглеводнів «Одеса — Броди» та її інтеграції з польськими потужностями. Польща активно зайнялася проектом будівництва сполучного нафтопроводу «Броди — Плоцьк» [9, с. 44].

Україна неодноразово безуспішно намагалася домовитися з казахськими та азербайджанськими виробниками про поставки. Однак, частина спеціалістів вважають економічно неефективними поставки каспійської нафти за маршрутом «Одеса — Броди — Плоцьк» через низку причин: дві перевалки у чорноморських портах, високі ціни на суміш КТК та Азербайджанську легку, а також технологічні особливості східноєвропейських НПЗ, які спроектовані для переробки російської нафти сорту Юралс. Україна опинилася в дуже скрутній ситуації вибору. Завчасно побудований, виходячи з потреб забезпечення енергетичної безпеки держави, трубопровід «Одеса — Броди» з подальшим виходом на польську ділянку «Плоцьк — Гданськ» став предметом зштовхування інтересів російських постачальників (передовсім, компанії ТНК-ВР) та європейських споживачів. Російська Федерація не захотіла втрачати свого привілейованого становища щодо постачання нафти до ЄС.

Восени 2004 року трубопровід почав використовуватися в реверсивному режимі для російської нафти. Про те, що рішення це було політичним, неодноразово висловлювалися представники «Укртранснафти». Але у наших країн дійсно немає грошей, щоб забезпечити побудову такого проекту. На відродження проекту експорту в Європу легкої каспійської нафти в обхід Росії трубопроводом «Одеса — Броди» ЄС офіційно виділив 2 млн євро. Міністерство палива та енергетики України наприкінці січня 2006 р. видало

наказ про забезпечення енергетичної безпеки країни, доручивши «Нафтогазу України» до 1 квітня закінчити підготовку техніко-економічного обґрунтування продовження трубопроводу до польського Плоцька [9, с. 45]. Роль цього маршруту з року в рік зростатиме. Він забезпечуватиме баланс попиту та пропозиції на двох ринках — Середземноморському та на Північному заході Європи. Для успішної реалізації проекту створення нафтопроводу «Одеса — Броди — Гданськ» необхідна міжнародна взаємодія України з іншими державами та зарубіжними компаніями, які є її потенційними партнерами. Гіпотетично у реалізації проекту можуть бути зацікавлені Азербайджан, Казахстан, Грузія, Польща, Туркменістан.

Проект «Одеса — Броди» на засіданнях тристоронньої загальної «ЄС — Україна — Польща» робочої групи експертів з питань продовження будівництва нафтопроводу «Одеса — Броди», яка збиралася майже щомісяця, визнано життєздатним, конкурентоспроможним економічно та важливим з позиції енергетичної безпеки для розширеного Євросоюзу, особливо Польщі, Словаччини, Чехії, Литви, Латвії, а також для країн-сусідів Європейського Союзу — України, Молдови, Білорусії. Але, як і в більшості випадків, вирішення суто економічних питань все ще залежить від політичної волі можновладців.

Підсумовуючи досвід економічної трансформації Польщі, слід зазначити, що він вчить зосереджувати зусилля на пріоритетних напрямках макроекономічного розвитку, проводити системні, а не вузькомонетарні стабілізаційні заходи. При здійсненні стабілізаційних структурних реформ робиться акцент на активізації внутрішнього капіталотворення з метою отримання ефективного конкурентного середовища, поєднання залучення капіталу ТНК з включенням національних господарств у глобальну систему розподілу. Особливо цінним є досвід Польщі у прийнятті законів на захист прав власності, створення умов для здорової конкуренції та рамкових угод, включаючи захист прав власності. Крім того, практика показує, що стратегія політики модернізації для країн з перехідною економікою повинна полягати у концентрації всіх національних ресурсів на розвитку певних потенційно конкурентоспроможних виробництв, отже, і на селективному цілеспрямованому впливі держави на ці процеси через фінансування, варіювання ставками податків, створення правового режиму і диференціацію соціальних заходів.

Структурна несумісність економік на сьогодні спричиняє безліч проблем у контактах України із Польщею, однак цей напрямок слід трактувати як стратегічний та перспективний. Основними перешкодами є невеликі фінансові можливості обох країн, велика питома вага сировини в торгівлі між ними і незначна частка високотехнологічного співробітництва, недостатній рівень взаємних інвестицій, недостатня кооперація і стимуляція співпраці між представниками ділових кіл обох країн. Але, перш за все, економічні взаємини утруднює відсутність в Україні правових підстав для довгострокових іноземних інвестицій, майже повна відсутність приватної власності на землю, брак механізму платежів, нелегальна міграція. Серйозними бар'єрами в розбудові відносин є бюрократизм, хабарництво

і криміногенна обстановка, відсутність відповідної інфраструктури. Саме через це й досі не було реалізовано жодного значного спільного проекту; отже, східна політика Польщі в цілому не може вважатись успішною, її стратегія повинна бути відкорегована з урахуванням досвіду останніх двадцяти років.

Література

1. Инджикян Р. Восточноевропейские рыночные реформы в оценках экспертов ООН / Р. Инджикян // МЭМО. — 1996. — № 5. — С. 59–64.
2. Стемповски Р. Будущее Польши и России в Европе / Р. Стемповски // Европа. — 2005. — № 2. — С. 79–85.
3. Гражданская платформа Республики Польша // Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki> — Дата перегляду: 20.09.2010.
4. Рибалт А. До Польщі — з візами / А. Рибалт // http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2003/10/031001_poland_visas.shtml — Дата перегляду: 20.09.2010.
5. Tucholska A. Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju. Polska i Ukraina / A. Tucholska. — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008. — 208 s.
6. Дурка Б. Польша — твій діловий партнер / Б. Дурка. — Варшава: Інститут кон'юктур і цін зовнішньої торгівлі, 2001. — 160 с.
7. Сікорський та Огризко про стратегічні відносини Польщі та України // <http://www.eustudy.at.ua/news/2008-12-12-92> — Дата перегляду: 20.09.2010.
8. Виступ Анатолія Кінаха на тему «Безвізовий режим та перспективи транскордонної співпраці України та Польщі». 01.06.2009 // <http://www.kinakh.com.ua/recent/27.html> — Дата перегляду: 20.09.2010.
9. Єнько Є. Тернистим шляхом енергетворення / Є. Єнько // Політика і час. — 2006. — № 11. — С. 43–45.

Е. Янина

Кафедра международных отношений

Института социальных наук

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,

к. 32, Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

ВНУТРЕННИЕ ФАКТОРЫ ПОЛИТИКИ ПОЛЬШИ В ОТНОШЕНИИ НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЫ

Резюме

Статья посвящена проблеме влияния внутренних факторов на эволюцию отношений Украины и Польши. Прежде всего, в статье проведен анализ экономического и политического факторов развития наших стран, выявлены основные проблемы и достижения восточной политики Польши.

Ключевые слова: польско-украинские отношения, внутренние факторы, внешняя политика.

E. Yanina

Department of International Relations
of Odessa National University named after I. I. Mechnikov,
R. 32, Frantsuzsky Boulevard, 24/26, 65058, Odessa-58, Ukraine

**INTERNAL FACTORS OF THE POLISH POLITICS TOWARDS
INDEPENDENT UKRAINE**

Summary

The article is devoted to the problem of influence of internal factors on the evolution of Ukrainian-Polish relations. First of all, economical and political factors of the development of our countries were analyzed, main problems and achievements of the Eastern politics of Poland were revealed.

Key words: Polish-Ukrainian relations, internal factors, foreign policy.